

ARAPÇA*

Abdullatîf NEVZÂD**
Sadeleştiren: Zafer KIZIKLI**

Özet

Bu makale, Arapçanın Türk insanı için önemini konu almaktadır. Yaklaşık bir asır öncesinin değer yargılarını, bakış açısını ve kültürünü yansıtmaktadır. Atalarımızın kültürel mirasını anlayabilmenin Arapçaya dayandığı görüşünü savunmaktadır. Ayrıca, Arapçayı Türkçenin dilsel zenginleşmesi için kaynak bir dil olarak tanımlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Arapça, Türkçe, dil, Osmanlı, kültür, tarih, uygarlık.

Arabic Language

Abstract

This article deals with the importance of Arabic language for Turkish people. It was written nearly a century ago by 'Abdollah Nawzâd and it is an example for the culture of the Ottoman people. It states that the comprehension of our cultural heritage is based on Arabic language. Also, the author defines Arabic as a source language for Turkish.

Key Words: Arabic, Turkish, language, Ottoman, culture, history, civilization.

* Son dönem Osmanlı düşünce adamlarından Abdullatîf Nevzâd'ın yazmış olduğu bu makale, *Sebilürreşad* dergisinde, yazara ait "Makâlât" (Makaleler) köşesinde Osmanlıca Arap harfleri ile yayımlanmış olup, orijinalinden sadeleştirilerek günümüz Türkçesine çevirilmiş ve notlandırılmıştır. Ayrıca, Türkçe ve İngilizce özet eklenmiştir. Makalenin aslı için bkz. Abdullatîf Nevzâd, "Arabca", *Sebilürreşad*, X/252, İstanbul, (27 Haziran 1329/1913), s. 292-294.

** Abdullatîf Nevzâd'ın asıl adı Nevzat Ayasbeyoğlu'dur. 1888'de Bodrum'da doğmuştur, baba tarafından aslen Seydişehirlidir. Dârülfünun Edebiyat Fakültesi mezunudur. Birçok ortaokul ve lisede öğretmenlik ve yöneticilik, Gazi Eğitim Enstitüsü ve İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü'nde de öğretmenlik yapmıştır. 1939-1943 yılları arasında bir dönem parlâmentoda Bursa milletvekili olarak görevde bulunmuştur. 1966 yılında İstanbul'da vefat etmiştir. Çeşitli konularda yazdığı kitapları ve 200'den çok makalesi vardır. Hayatı hakkında bkz. Ayasbeyoğlu, Sabit, "Ayasbeyoğlu, Nevzat", *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 1991, IV, 206; Altunya, Niyazi, *Gazi Eğitim Enstitüsü*, Ankara, 2006, s. 1170. Ayrıca bkz. Muhammed Hilmi Tam-mâre, "Ebu'l-'Alâ el-Ma'arrî" (Osmanlıcaya Çev. Abdullatîf Nevzâd; Osmanlıcadan Sad.Yıldız, Musa-Ceviz Nurettin), *Nüsha Dergisi*, S. 22, 113-134, (2006).

*** Dr., Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Arap Dili ve Belâgati Anabilim Dalı - Ankara.
E-mail: zaferkizikli@yahoo.com

İnsan toplumlarının, değişimsiz geçirdiği bir an bile yoktur! Bizim sosyal yapımız bile, o kadar yavaş hareket etmesine rağmen, yine de tâ oluşumundan başlayarak bir çok değişime uğramış, kalıptan kalıba girmiştir. Özellikle de son yüzyıl, ondan öncekilerin farkında olmaksızın büyütüp beslediği, hatta süslediği faktörlerin yoğunluğu ve karmaşasıyla müthiş, fakat cesaretsiz birkaç devrim patlamasına sahne olmuştur. Son değişimimiz de uzunca bir sürecin sonucudur. Bu sonucun ve bu patlamanın nedenlerini, geçen yüzyılın sonuçları arasında bulabiliriz. O halde, bu günün sonuçları da yarının nedenleri olacaktır. Şu kadar ki, gelecekteki devrimleri de yaşayanlar, önceki sonuç ve faktörlerin kesin bir şekilde mahkumu olamazlar. İsterlerse yeni sonuçlara, yani geleceğin nedenleri üzerine nüfuz edip, hiç olmazsa bir “*orta yolu buldurucu*” rol oynayabilirler. Bundan dolayı, gayet basiretli ve ihtiyatlı olmaları gereklidir. Basiret ve ihtiyatın babaları ise, “*bilim*” ve “*erdem*”dir. Bu şekilde, son sözü bilim adamına ve erdemli kişiye veren değişim toplumları, miras aldığı faktörleri iyi anlamış, iyi düzenlemiş, iyi yönetmiş, gelecek için gayet sağlam ve mutlu faktörler hazırlamış demektir.

Etkilerin birer birer toplandığı zamanlarda da yine bir devrim var demektir. Fakat bu esnada, görünüşte bir sessizlik ortama egemen olur. Toplumun beyin suyu ve kalbinin kanıyla beslenen bu etkiler, yoğunlaşıp da hemen bir vesilenin kontrolü altına girdiği zamanlar ise, durum başkadır. Hele o vesilenin ortaya çıkmasıyla birlikte «patlama» oluşunca, iş büsbütün değişir.

İşte bizim “son devrimimiz”¹ de, bir patlama, bir toslamadır. Bu oluşum, maddiyatta olduğu gibi, maneviyatta da yıkıcı, yakıcı oluyor. Biz de bir taraftan yıkıp yakıyor, öbür taraftan da yapmaya çalışıyoruz. Bu, gayet doğal bir şeydir. Her hâlde, yapmak için bazen yıkmak gerekir. Peygamber Efendimiz, İslâm binasını kurmak için Mekke ve civarında bir çok putlar ve put mabetleri yıktırmıştır. Bugün yine, Müslümanlığın, Osmanlılığın ilerlemesi için karşımızda somurtmuş duran bir çok manevi put vardır ki, Allahu Te’âlâ’nın izniyle bunları yıkacağız ve yıkmalıyız. Bu tür yıkma, bize bir fiilî sünnettir. Fakat, nasıl yıkacağız? Kim iyi bir yıkıcı olabilir? Önüne gelen eline baltayı alıp yürümeli midir? Tabiki, hayır!..Her şeyden önce, her tür yıkıcılıkta bir “*imân*” gereklidir. Yıkıcı, «Niçin?» ve «Nasıl?»a cevap verdirmek için, akıl ve vicdanını çok zorlamalı, onlara rehberlik edecek çok şeyler görmeli ve okumalıdır. Kamu vicdanında ağız açacak hâl bırakmamalıdır!..

Bizde bir çok manevi yıkıcılar türedi ve üredi. Bu hâle binlerce şükür!..Yıkınılar, fakat önce «Niçin?» ve «Nasıl?»a uzun uzun bilimsel ve felsefi cevaplar versinler. Sonra ortaya çıkacak enkazı ne yapacaklarını, boş kalan kalp ve zihin arsasını ne ile dolduracaklarını haber versinler. En sonunda da iddialarında “*imân*” sahibi olduklarını söyle ve davranışla ispat etsinler!.. Halbuki böyle olmuyor,

¹ Burada yazar, 1908 yılında İttihat ve Terakki’nin öncülüğünde başlayan ve “Hürriyetin İlanı” olarak adlandırılan II. Meşrutiyet’in yeniden kabul edilerek Kânûn-i Esâsî’nin ikinci kez yürürlüğe girmesini kastetmektedir. Çünkü, bu olay “1908 Devrimi” diye adlandırılır. (Ç.N.).

davalarımızın büyük çoğunluğu, “imân”dan yoksun kalıyor. Henüz “muhakeme” ve “hüküm” evrelerine girmemiş, yalnızca anlamların birbirini çağrıştırmaları sayesinde, zihnin bir köşesinde yer almış bir düşünce, örneğin acelecilikle ortaya atılınca, etrafı bir çok övgü nağmelerinin gösterisi ile kaplıyor veya onunla hiçbir ilişkisi olmayan bir bakış açısına göre yorumlanmasına çalışılıyor. Bütün bunların sebebi, “şüphecilik”tir. “Şüphe” ile “imân” ise, asla barışamamıştır. Bu yüzden, zihnin bu tür şüpheci birikimlerine “*kuruntu ve taklit topluluğu*” adını vermekte akıl mazur görülmelidir.

Konuşma ve yazma bilgilerimizde bunun örnekleri o kadar çoktur ki, insan tesadüf etmek için hiç yorulmuyor: Gazetelerimizi okuyunuz!... Ulu orta konuşulanları dinleyiniz! Size bir görüş, bir inanç telkin eder gibi büyüklük taslayarak, büyük meseleleri, pek büyük davaları renkli bir edâ ile hemen çözen ve sonuçlandıran öylelerine denk gelirsiniz ki, eğer kendinizde değilseniz, örneğin zihniniz yorgun, muhakemeniz durgun, ya da o meseleye dair bilginiz az ise, hakikaten o yapmacık veya ustalıklı sözlere kendinizi kaptırır gidersiniz. Şayet, zihniniz uyanık bir durumda ise, her cılız sözcüğün üstünde bir şüphe devinin, nasıl alaycı bir şekilde sırtıttığını çok kolay anlayabilirsiniz!

Söyledim ya, bunun örnekleri sayısız. Umulan ve umulmayan kalemlerin, pek acınır bu hastalığa yakalandıklarını, insan görüyor da için için ağlamak istiyor!

Çok yakın bir zamanda, saygıdeğer bir dostum bana bunun güzel bir örneğini daha gösterdi. İyi bir yazar; “*Arapça ve Farsça öğretimi*”nden söz ederken, bu iki dilin öğretiminde yeni bir gaye arıyor ve bu münasebetle pek güzel şeyler söylüyor. İnsan, beğeni sarhoşluğunda satırları gözden geçirirken, son hükmün o müthiş şüphe mikrobunun saldırısıyla, birden bire eriyip çürüdüğünü görüyor “varlık”tan, “yokluk”un nasıl çıktığını, çok güzel gösteren bu olay karşısında hayran oluyor. O yuvanın enkazını, siz de seyredebilirsiniz:

“Arapça ve Farsça gereklidir. Ancak, geçmişteki Osmanlı uygarlığının gelişimini, özüne ve ruhuna nüfuz etmek şartıyla izlemek için bunun dışındaki bakış açıları, tamamen anlamsız ve yararsızdır.”

Diğer bir çok münasebetlere bunu da hafifçe katarak, “*Arapçadan, bir çok açıdan ayrılamayız*” şeklindeki inancımıza bir kez daha değinmek istedim:

Biz Arapçaya geçmişte; (1) “*Bilim ve din*”, (2) “*Edebiyat*”, (3) “*Siyaset*” açısından bağlıydık. Bugün de yine öyle bağlıyız. Şu kadar ki, bu bağ, doğal bir menfaat gereği, günümüzde geçmişten çok çok daha fazla bir güç kazanmıştır. Her üç açıdan da geçmişle ilginin derecesini ispat edecek yeterli derecede elde belge vardır, bunları kimse inkar edemez. Türk bilginlerinin tüm din ve bilim kitapları hep Arapça yazılmıştır. O halde, Osmanlı bilim tarihinde egemen olan dil Arapçadır. Edebiyata gelince, Arapçayı, edebiyatımıza bilimimizde olduğu kadar egemen göremiyoruz. Buna binlerce kez yazıklar olsun! Aslında bizim edebiyatımız, ilk baştan beri Arap

edebiyatının etkisi altında kalsaydı, III. Selim'den² sonra başlayan yenilikçi edebiyat çok daha önce kendini gösterecek, hiç olmazsa son zamanlardaki yenileşmesi daha kolay, daha çabuk meydana gelecekti. Şinâsî'nin³ divânında gördüğümüz Reşid Paşa'ya⁴ ait "kaside"ler ayarında birçok methiye ve kasideye belki Nedîm'de⁵, belki Fuzûlî'de⁶ de rastlanacaktı. Öyle ki, İran edebiyatına mahkum olup kalmak, şairlerimize daima hurafeleri ve riyakâr medhiyeleri yazdırdı durdu. Aslında, Ferezdak⁷, Buhturî⁸, Mutenebbî⁹ v.b.nin divanlarını açan şairlerimiz, bunlarda da birçok kasideler, medhiyeler göreceklerti, fakat bu örnekler asla İran benzeri değildir.

² III. Selim (1761-1808), 1789-1807 yılları arasında saltanat sürmüş, Osmanlı Devletinin 28. padişahıdır. Osmanlı'da yenilikçi hareketin öncülerindedir. Onun döneminde, askeriye, yönetim, eğitim ve imar faaliyetleri başta olmak üzere bir çok alanda yenilikler yapılmıştır. Ayrıca, III. Selim, hattat, şair ve bestekar kişiliğiyle de ünlüdür. (Ç.N.).

³ İbrahim Şinasi (1826-1871), Osmanlı'nın Tanzimat döneminde yetişmiş, şair, yazar ve fikir adamıdır. 1860 yılında Agah Efendi ile birlikte Tercüman-ı Ahvâl gazetesini çıkarmıştır. Batılılaşma hareketinin, dil, edebiyat, basın ve düşünce alanındaki öncülerindedir. (Ç.N.).

⁴ Mustafa Reşid Paşa (1800-1858), Osmanlı Devleti'nin Paris ve Londra büyük elçiliğini yapmış, ardından dış işleri bakanlığı ve altı kez de sadrazamlık görevlerinde bulunmuş bir devlet adamıdır. 1839 yılında İstanbul Gülhane Parkında "Tanzimat Fermanı"nu okuyuşuyla tarihe geçmiştir. (Ç.N.).

⁵ Nedim (1861-1730), Osmanlı'nın "Lale Devri"nde yaşamış divan şairidir. Şiirlerinde İstanbul sevgisini dile getirmiştir. İstanbul şivesi akımının da öncüsüdür. Divanı vardır. (Ç.N.).

⁶ Fuzulî (1480-1556), asıl adı Mehmed oğlu Süleyman'dır. Bağdat yakınlarındaki Kerbelâ'da yaşamış, Türkçe, Arapça ve Farsça divanları olan dünya edebiyatının en büyük şairlerinden biridir. Divanlarının dışında, mesnevi ve düzyazı tarzında yazdığı eserleri de vardır. (Ç.N.).

⁷ el-Ferezdak (658-728), Basra'da yaşamış, Emeviler dönemi Arap şairidir. Hiciv ve övgüleriyle ünlüdür. Özellikle de, kendi döneminde yaşayan bir başka şair olan Cerîr (653-732) ile 683 yılından başlayarak ölümüne kadar karşılıklı hicivleşmiştir. Onların bu hicivleri, Arap edebiyatında "Nakâ'idu Cerîr ve'l-Ferezdak" olarak adlandırılır. Divanı vardır. Hayatı hakkında bkz. el-Hamevî, Ebû 'Abdillâh Yâkût, *Mu'cemu'l-udebâ'*, Dâru'l-Kutûbi'l-İlmiyye, Beyrut, 1411/1991, IV, 200-205; el-Cumahî, İbn Sellâm, *Tabakâtu fuhûli's-su'arâ'*, Dâru'l-Medenî, Kahire, ts. II, 298; İbn Hallikân, Ebu'l-'Abbâs Şemsu'd-dîn, *Vefeyâtu'l-a'yân*, (thk. İhsân 'Abbâs), Dâru Sâdir, Beyrut, 1414/1994, VI, 86-100; Kehhâle, 'Umer Ridâ, *Mu'cemu'l-mu'ellifin*, Mu'essesetu'r-Risâle, Beyrut, 1414/1993, IV, 65-66. (Ç.N.).

⁸ el-Buhturî (821-897), Menbec çölünde dünyaya gelmiş, Tayy kabilesine mensup bir Arap şairidir. Abbasi halifesi el-Mutevekkil ve veziri el-Feth b. Hâkân'ın hizmetine girmiştir. Sâmar-râ' ve Bağdat kentlerinde yaşamıştır. Hocası Ebû Temmâm'dan esinlenerek aynı tarzda hazırladığı *Kitâbu'l-hamâse* adlı ünlü bir antolojisi vardır. Bu eser, farklı dönemlerde yaşamış bir çok şairin şiirlerini bir araya getiren önemli bir kaynaktır. Hayatı hakkında bkz. el-Hamevî, *a.g.e.*, V, 570-576; İbn Hallikân, *a.g.e.*, V, 21-31; Kehhâle, *a.g.e.*, IV, 77. (Ç.N.).

⁹ el-Mutenebbî (915-965), Kûfe'de doğmuş, Bağdat, Şam ve Arap çöllerinde yaşamış ünlü bir Arap şairidir. Buveyhî Devleti (932-1055) sultanlarından Seyfu'd-devle ve 'Adudu'd-devle'nin himayesine girmiş ve onlara övgü şiirleri yazmıştır. Şiirlerinin konusu genellikle, erdem,

Arapların övgüsünde, yergisinde, ciddiyetinde, mizahında bir düşünce, bir felsefe hâkimdir. İnan edebiyatını yalnız biçimsel olarak değil, içerik olarak da taklit ettiğimize göre, hiç olmazsa “Şeyh Sa’dî”lerden¹⁰, “Hâfız”lardan¹¹ ilham alsaydık, o zaman edebiyat geçmişimiz, fikrî yönden böyle hasta ve güçsüz duruma düşmezdi. Biraz fikir, biraz can ve kanla, biraz “ahlaklılık”la kendini gösterebilirdi. Her neyse, bu çok uzun bir konudur. Arapçanın geçmişteki siyasî etkisinin önemine, en iyi padişahlarımızın Arapçayı çok iyi bildiklerini, hatta en büyüklerinden birinin Arapçayı Osmanlı Devleti’nin resmi dili yapmak derecesinde ileri gittiğine değindikten sonra, günümüzdeki önemini anlatmaya hemen başlayalım:

Arapça, bugün bize din bakımından gereklidir. Çünkü, Kur’ân, hadis ve bütün ölümsüz dinî eserler Arapçadır. Bunların henüz yüzde ikisi bile, Türkçeye çevirilmemiştir. Kur’ân’ın bile Türkçede bir çevirisi yoktur. Dolayısıyla, hiç olmazsa bunlar meydana gelinceye kadar yüksek okullardan yetişeceklerin, yani bir müddet sonra “*Biz, milletin aydınlarıyız!*” diyecek olanların, dinlerini anlamak ve anlatmak için Arapça öğrenmiş olmaları gereklidir. Yoksa şimdi tesadüf edildiği gibi,

- “*Kur’ân mı? Canım, onu bilmeyecek ne var! Bin üç yüz küsür yıl önce Muhammed’in yazdığı bir takım tarihsel öyküler ve teorik ilkel bilgiler topluluğu!.. Artık bugün, düşününüz dostum!..*” diyen bir takım “yalancı bilim adamları”, ya da odun gibi ısrar edip karşı koyarak Kur’ân ve din namına atalarımızın miras bıraktığı bir takım batıl inançlara ve körü körüne taklide sarılıp duran, “zavallı kimseler” yetişir. Bu iki grup insanı, ne dünya kabul eder, ne de âhiret!

Arapçaya bilimsel olarak da sıkı sıkıya muhtacız. Hiçbir millet mazisine tükürmemekle beraber, biz bunda da bir istisna teşkil etsek, âlim dedelerimizin kitaplarını Arapça yazmış olmalarına kızarak onlarla ve kitaplarıyla ilişkimizi kestiğimizi, yüzlerini bile görmek istemediğimizi pervasızca ilan ediversek bile, bu davamız, kuru bir gösterişten, hatta doğrusunu söylemek gerekirse, geçmişimizden değil, bugünümüzden bile haberdar olmadığımızı pek elim fikrî ve hissî bir çöküş ile haykırmaktan ibaret kalır. Gerçekten de bırakalım şu tuhaf geçmişimizi bir tarafa, “*Onunla işimiz yok*” diyelim. Fakat, bugün bilim adamı olmak, Avrupalıların bütün bilim kitaplarına sahip olmak istiyor muyuz? Şüphesiz, hep bir ağızdan “*Elbette!*” diyeceğiz. Bilimler, özel bir dil ile ifade olunur. Her bilimsel eser, bir terimler topluluğudur. Terimler ise, bir dilin çekirdeğini oluşturur. Onları üretecek olanlar da, anlayacak olanlar da, ait oldukları dili çok iyi bilmelidirler. Biz, bütün bilimsel

---

yaşam felsefesi ve savaş betimlemeleriyle ilgilidir. Pek çok dil bilgini tarafından şerh edilen (yorumlanan) bir divanı vardır. Görüşleri İslâm’a aykırı bulunarak öldürülmüştür. Hayatı hakkında bkz. İbn Hallikân, *a.g.e.*, I, 120-125; Kehhâle, *a.g.e.*, I, 126-127. (Ç.N.).

¹⁰ Şeyh Sa’dî (1213-1292), İranlı ünlü bir şairdir, “*Bostan*” ve “*Gülistan*” adlı eserleriyle tanınmıştır. Bu eserler Osmalı eğitim sistemi içinde de önemli bir yere sahip olmuştur. (Ç.N.).

¹¹ Hâfız Şîrâzî (1320-1389), Farsçanın en büyük şairi olarak kabul edilir. İran tasavvuf şairinin öncüsüdür. “*Divân-ı Hâfız*” adlı eseri meşhurdur. (Ç.N.).

terimlerimizi (tıp, pozitif bilimler, v.s.) hep Arapçadan almışız. Merhum Hoca İshâk Efendi¹², çeviri yapmaya başlayınca, bu ihtiyacı çok doğal olarak hissetmiş, şimdi kolaycacık dilimizde dönen “mevlîdu'l-humûda”¹³, “mevlîdu'l-mâ”¹⁴ ve benzerlerini birer birer bulmuştur. Kendisi bir hoca olmasaydı, bu terimleri mümkün değil bulamazdı! Balsa bile, yalan yanlış olurdu. Biz bugün hâlâ tercümcilik ediyoruz ve pek çok zamanlar daha edeceğiz. Bu işte devam ettikçe -hele felsefe tercümanları- hep Arapçadan yardım alacağız. Arapçadan sözcük ve terim bulabilmek için mutlaka dili bilmemiz gerekir. Bundan sonra her gerçek bilim adamımız ve onların ardı sıra gelenler, çevirmen ve buna bağlı olarak terminoloji uzmanı olacaktır. O halde bilgin olmak isteyenler, Arapça bilmelidir. Bazıları da diyorlar ki:

- “Arapça, yalnız terimler için öğrenilecekse bu durum, çok yavan bir meseledir ve sınırlı sayıda kişi öğrensın, terimleri türetsinler!”. Çok doğru; fakat biz, “Sadece terim üretenler değil, bütün bilginler Arapça bilsinler” diyoruz. Bilginlerimiz sayıca çok az olduğu için, bundan böyle büyük okullardan yetişeceklerin hiç olmazsa yüzde sekseni bilim adamı olmaya, aday olmalı, bu yüzden de Arapçayı öğrenmiş bulunmalıdır. Çünkü, örneğin bir tarih bilginimiz Avrupalı bir müsteşrik gibi çalışabilmek için Doğu uygarlığı dilleri arasında önce Arapçayı bilmeli, bu sayede bütün eski belgelerin üstesinden gelebilmelidir. Bir matematikçi de yine Arapça bilmelidir. Salih Zeki¹⁵ beyefendinin “*Âsâr-ı bâkiye*”¹⁶si bu gerekliliği gösterir. Mutlaka Avrupa’dan örnek vermek gerekliyse, “Avrupa’da çoğu bilgin ve felsefecinin, Latinceyi mükemmel bildiklerini, hatta lise ve üniversitelerde Latincenin önemle okunduğunu” söyleyip geçelim.

Edebiyatımız da bizden Arapça istiyor. Bir kere eski edebiyatımızı anlayabilmek için, Arapça pek çok sözcük bilmemiz şarttır. Öyle ki, o kadar sözcük bilen bir kişi, bu sözcüklerin bir araya getirilip cümle oluşturmasını da öğrenivererek Arapçayı kolayca elde eder. Demek ki, onları anlamak, âdeta Arapça bilmek veya

¹² Osmanlıcada bir kimya terimidir, “*mayalanma*” (fermantasyon) anlamındadır. (Ç.N.).

¹³ Bir kimya terimi olarak önerilmiştir. “*Sulanma*” anlamında olup, bazı nesnelerin, havanın nemini soğurarak çözünme özelliğine denir. (Ç.N.).

¹⁴ Hoca İshâk Efendi (1774-1834), Osmanlı döneminde yetişmiş en meşhur bilim adamlarından biridir. Matematik, fizik, kimya v.b. pozitif bilimlerde döneminin en önde gelen ismiydi. Arapça, Farsça, İbranice, Rumca ve Latince bilmekteydi. Mühendishane-i Berri Humayûn (mühendislik fakültesi) müdürlüğü, Divân-ı Humayûn tercümanlığı (resmî devlet tercümanlığı) görevlerinde bulunmuştur. Başta pozitif bilimler olmak üzere pek çok konuda eserleri vardır. Hayatı hakkında bkz. Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, Matbaa-i Âmire, İstanbul, h. 1333, III, 254-256. (Ç.N.).

¹⁵ Salih Zeki (1864-1921), Osmanlı'nın son döneminde İstanbul’da yetişmiş ünlü bir matematikçidir. Galatasaray Sultanisi (Galatasaray Lisesi), Mülkiye Mektebi (Siyasal Bilgiler Fakültesi) ve Dârü'l-fünûn’da (İstanbul Üniversitesi) müdürlük yapmıştır. (Ç.N.).

¹⁶ “*Âsâr-ı bâkiye*” (Ölmez eserler), Salih Zeki’nin yazdığı ve bilim tarihini konu alan önemli bir eserdir. Geçmişte yaşamış bilim adamları ve eserleri hakkında bilgiler verir. (Ç.N.).

Arapça bilmeye çok fazla yaklaşmış olmak demektir. Bu gereklilik, biçime aittir, gerçekte Arap edebiyatı ve dili, bizim edebiyatımıza şekil, yani sözcük yönünden, o da kısmen etki edebilmiştir. Esasa ve fikre ilişkin etkiler ise çok azdır. Bu konuda ağırlık Farsçada kalmış ve bu da çok kötü olmuştur. Günümüz edebiyatı da Arapçadan uzak değildir. Edebiyat üstadlarının, "Hamid"lerin¹⁷, "Fikret"lerin¹⁸ eserlerinde bir çok Arapça sözcükler bulunduğu gibi, bir taraftan da revaç gösterilir ve türetilir. Çünkü, bu bir ihtiyaçtır. Edebiyat eserlerinin biçimsel akıcılığı, nisbeten bilimsel eserlerde yoktur. En çok sözcük kazanmak isteyen ve en çok sözcüklerle uğraşan edebiyattır. Dün beğendiği bir sözcüğü, bugün beğenmez. Sözcüklerde ahenk ister, uyum ister, akıcılık ister, yenilik ister, ister, ister... Bu isteklerini tatmin edecek kaynaklarımız, Arapça ve Farsçadır. Bu lisanlara sahip olan şair ve yazarlarımızdaki sözcük zenginliğini seçkin kılmak, ancak böyle açıklanabilir. Sonra biz, geçmişte yapamadığımızı, bugün olsun yapmaya çalışmalıyız! Başka bir deyişle, Arap edebiyatından fikirce, felsefeye yararlanmaya bakmalıyız. Arap edebiyatında öyle yüksek düşünsel kavramlara tesadüf edilir ki, Batı edebiyatında bile benzerine çok az rastlıyoruz. Biz bugün, sağlam, yaratıcı, bilgi ve felsefe dolu bir edebiyat isteriz. Bu ideal için, Arapça bize en iyi rehberlerden biridir.

"Siyaset" in de bizden pek çok Arapça istediğini, bu konuyla ilgilenmeyip meşgul olmayan benim zihnim bile kavıyor. Daha önce yayımlanan "Müslümanlar Arasında Ortak Dil" başlıklı makalede, büyük âlimlerden sayın Abdülaziz Çâvîş'in¹⁹ bir değerlendirmelerini görmüştüm. Bu münasebetle, o değerlendirmeyi bir daha dikkatle okumalarını, kıymetli okuyucularıma öneririm. Yine aynı makalede, Arapçanın bütün Müslümanların, hiç olmazsa tüm Müslüman aydınların arasında ortak

¹⁷ Abdülhak Hamid Tarhan (1852-1937), Türk şair ve oyun yazarıdır. Çeşitli şiir kitapları ve tiyatro eserleri vardır. (Ç.N.).

¹⁸ Tevfik Fikret (1867-1915), Türk şair ve yazardır. Servet-i Fünûn edebiyat akımının öncülerindendir. Şiirlerini, "*Rübâb-ı Şikeste*" ve "*Haluk'un Defteri*" adlı kitaplarda toplamıştır. (Ç.N.).

¹⁹ Abdülaziz Çâvîş (1876-1929), Mısırlı siyasi mücadele adamı, âlim, gazeteci ve yazardır. Tunus asıllı olup, İskenderiye'de doğmuştur. Ezher Üniversitesi ve Dâru'l-'Ulûm'da eğitim aldıktan sonra, İngiltere'ye giderek Cambridge Üniversitesi'nde Arap dili ve edebiyatı dersleri okutmuştur. Mısır'a geri döndükten sonra bir süre Eğitim Bakanlığı'nda müfettişlik yapmış, ardından da "*Livâ*" adlı bir gazetede başyazarlığa başlamış ve İngiliz sömürüsüne karşı Mısır halkını bilinçlendirmek için yazılar yazmıştır. İngilizlerin kendisine yaptığı baskıların artması sonucu, İstanbul'a gelmiş ve çalışmalarını İstanbul'da da sürdürerek, burada, "*el-Hilâl*" adlı bir gazete ile "*el-Hidâye*" ve "*el-Âlemu'l-İslâmî*" adlarında dergiler çıkarmıştır. Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı Devleti tarafından Berlin'e gönderilmiş, bir süre orada kalarak Mısır'a geçmiş ve Kahire'de hayatının sonuna kadar sosyal faaliyetlerine devam etmiştir. İslâmî konularda yazmış olduğu çeşitli kitapları da vardır. Hayatı hakkında bkz. Eroğlu, Muhammed, "Abdülaziz Çâvîş", *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 1988, I, 187-188; Kehhâle, a.g.e., II, 160. (Ç.N.).

bir dil olması gerekeceğinden söz ederken; sayın Gökalp²⁰ bey ile İkdâm gazetesi baş yazarı Cevdet²¹ beyin bu konudaki bazı düşüncelerini kıymete değer bulmuş ve aynen aktarmıştım. Dolayısıyla, böyle önemli meselelerde olsun, şüpheye bağlı kalınmaması gerekir. “İman”, her şeyde iman!.. Sonra da “söz” ve “davranış”!... Gençlik, bilgili yetişmelidir, bilgiyi sevmelidir. “Türk edebiyatı”, hatta “Halk edebiyatı”, Arapçadan ayrılmak, onu bilmemek demek değildir. Bu gençler, ikna olmak istemezlerse, bütün belgeler, onları “bilimi sevmemekle, tembellikten zevk almakla” suçlamak ister. Arapçanın “öğretim yöntemi”ndeki başarısızlığa gelince, ondan hepimiz de şikayetçiyiz!...

---

²⁰ Ziya Gökalp (1876-1924), Diyarbakır doğumlu Türk sosyologudur. Osmanlıda milliyetçilik ve Türkçülük akımının öncüsüdür. Düşüncelerini anlattığı çeşitli eserleri vardır. (Ç.N.).

²¹ Abdullah Cevdet (1869-1932), Arapkir doğumludur. “Jön Türkler” hareketini başlatanlardan ve İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin kurucularındandır. Ateist ve materyalist düşünceleriyle tanınmıştır. Gazetecilik mesleğiyle uğraşmıştır, değişik konularda çeşitli kitaplar da yazmıştır. (Ç.N.).